

ПЕКЕЛЬНА РОЛЬ МОГИЛЬЩИКА

На серпень-листопад 1942 року припали найбільш масові розстріли мирного населення у Млинові. Сотні євреїв спізнали свою гірку долю у районі харчопрому. Закопувати розстріляних гітлерівці змусили групу чоловіків із Млинова, у складі якої опинився (замість свого старшого брата) і 16-річний Дмитро Савицький. Нині 83-річний Дмитро Миронович – єдиний живий свідок цієї страшної трагедії.

Замінив брата – і побачив пекло

За свідченнями очевидців, довоєнний Млинів був взірцем мирного прожиткового співіснування представників майже десяти національностей. Звичайно, окремі конфлікти на родинному чи сусідському поприщі виникали. Але це були настільки дрібні побутові «спалахи», які, здавалося, згасали, ще й не зайнявшись. Українці, поляки, німці, чехи, росіяни з пошаною та прихильністю ставилися один до одного. Подібне стосувалося і євреїв, котрі становили переважну більшість населення Млинова та окремих навколишніх сіл.

Але настала війна. І її кардинальні корективи сповна відчув на собі Млинів, до якого німці зайшли 25 червня 1941 року. З-понад усіх, звичайно, найбільше сполошилися представники єврейської національності, адже вони уже володіли інформацією, як нацистська хвиля безжалюдно накривала їхніх духовних братів та сестер по інших країнах. Але куди діватися?

Восени 1942-го року вони смиренно зійшлися до млинівського гетто. Правда, траплялися несподівані випадки втеч та переховувань. Приміром, вчитель Берштовка, котрий Дмитрові Савицькому найбільше запам'ятався тим, як на уроці по-українськи захоплююче розповідав дітворі про період татарського нашестя на Київську Русь, майже півроку прожив у лісовій землянці, а потім благополучно перейшов кордон і таким чином врятувався. Ті ж, хто потрапив до гетто, були просто приречені...

- Мені тоді було шістнадцять років, - пригадує Д.М. Савицький, - і я добре знав багатьох млинівчан-євреїв. А те, що їх зганяють до купи, розумів по-своєму: мовляв, хочуть усіх разом до Німеччини вивезти. А перекреслили всі здогади та сподівання пізньої осені 1942 року. У той злочасний день я із групою однолітків пас худобу за селом. Як раптом – із боку Млинова таке відлуння, що ми аж злякалися. Крик, лемент, плач – усе змішалось воедино. Знаєте, як ото часом на великому стадіоні після забитого голу. Тільки тут – радісні емоції. А тоді – навпаки.

Дивним для нас стало й інше: що відлуння як з'явилося раптово, так раптово і розтануло. Що ж відбувалося насправді? А насправді... євреїв почали виводити із гетто. Між рядами прокотилася чутка, що розстріл неминучий. Ось тоді й заголосив тисячний натовп. Замовк натовп тому, що наперед вишшов єврейський священик і дав знак до молитви. Після богослужіння він прорік, що на все воля Божа і треба бути достойним у своїй долі до кінця. Надалі люд уже мовчки сприймав реальність, але можна здогадатися, що робилося у душі кожного.

Коли вляглося інше відлуння – від пострілів, до нашої хати зайшов німець із поліцаєм. Поліцай сказав, щоб хтось із чоловіків брав лопату і йшов до урочища на роботу. Якою буде ця робота, я здогадався відразу. Хоч

мати плакала, не пускала, йти все-таки довелось, бо прибульці відразу попередили, що у разі відмови «біди не минути». Нашого батька уже не було серед живих – помер у тридцять сьомому. Старший брат на той час перебував у Дубні. Отож вибір випав на мене як єдиного «мужчину» у домі.

Від побаченого за поселенням я ледве встояв на ногах. Картина більш ніж жахлива – у величезній виритій ямі справжні стоси людей. Голих. Закривавлених. Із вогнепальними ранами в основному у потилиці.

Розстрілювали навіть землю, що ворухилася

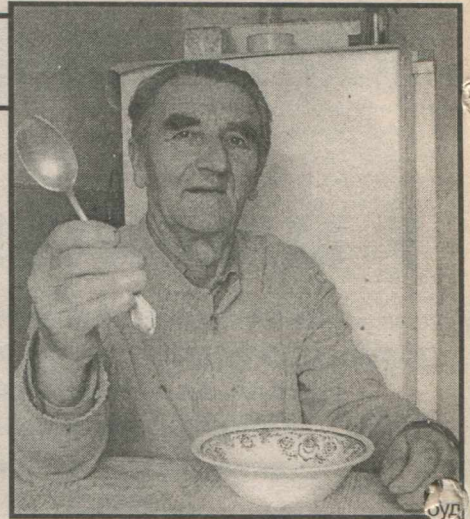
- Було зрозумілим, що розстрілювали євреїв шеренгами, - продовжує розповідь Дмитро Миронович. - Після пострілів іззаду чергова жертвна шеренга падала на попередню. І так по черзі, доки полягли останні із млинівського гетто. А неподалік на горбочку виднілася велика куча одягу. Там євреїв роздягали, обшукували, чи немає, бува, коштовностей, а вже звідти голих вели до виритої ними ж ями.

Нам – двом десяткам млинівчанам, серед котрих я був наймолодшим, - поставили завдання якнайшвидше засипати здоровенну могилу. Робота «не клеїлася». На душі було тяжко і моторошно. Десь через годину я вловив себе на думці, що все...білише не витримаю. Кажу до дядька, що розташувався поруч: «Ви як собі хочете, а я буду втікати». А він: «Ти що, Мітька, пристрелять, як собаку». Хтосьна, чи почув нашу балачку поліцай, що стояв неподалік, чи, може, здогадався, але відразу клацнув затвором і попередив, що без роздумів всадить кулю у спину, коли хтось зважиться на втечу. Отож довелось витерпіти все до кінця.

Особливо жахливим був момент, коли із ями зачулися напівхрипли крики: «Відкрийте мене... Відкрийте...» Вочевидь, хтось із розстріляних прийшов до тями. Хтось із нашої групи кинувся до того місця. Хотів, напевно, розгребти трупи і допомогти щасливчику. Дарма. Смільчака відразу зупинив різкий окрик поліцай. Натомість отой воляка сам підійшов до місця, звідки доносилися звуки і без роздумів пальнув із гвинтівки. Благальний голос замовк, а ми були просто ошелешені.

Буквально через годину трапився другий подібний випадок. На цей раз почала ворухитися земля. Знову хтось ожив. Ми вже не стали кидати туди землю. Перейшли в інше місце. Мовляв, стемніє, може хтось таки вибереться із могили. На жаль, не довелось. Бо запримітив і німець, що земля ворухиться. Спочатку один раз вистрелив у «живе» місце. Потім – другий. Мабуть, для контролю, що відбув...

Чесно зізнаюся: моя душа після цих пострілів була у п'ятках. Чомусь почало маритися, що після закінчення роботи подібна доля чекає і на нас, могильщиків. Але, слава Богу, відпустили усіх з миром. Лише попередили,

щоб про побачене ні пари з вуст... Ніби розуміючи мене, вдома мама не стала розпитувати. Лише промовила: «Я здогадуюсь, сину, де ти був, заспокойся і йди поїж...» А мені, зізнаюся, ще днів зо три їжа «не йшла». Бо з-перед очей ніяк не зникла побачена картина, від якої ще й досі віє хахом.

Був остарбайтером –

попрацюй «на благо Родины»

Надалі Д.М.Савицькому також випала нелегка доля – остарбайтерська. До Німеччини хотіли відправити і його молодшу сестру Надію, але мати таки вблагала тодішнього керуючого районом Шнайдера відпустити дитя. Просила, звичайно, і за сина. На жаль, вдвоєні сльози цього разу не допомогли.

Свій остарбайтерський строк Дмитро Миронович відпрацював на шахті. Потім, після визволення, хотів, як чимало інших табірників, податися за кордон. І все-таки потяг до рідного краю пересилив цей намір. З групою товаришів подався на Україну. Додому нічого із речей не приніс – єдину лише ложку, яку підібрав на розбитому німецькому складі. Ця нержавіюча ложка – найдорожча воєнна реліквія для Дмитра Савицького. І не тільки реліквія. Він нею користується по сьогоднішній день.

Втім, післявоєнна радянська Україна не вельми приязно зустріла Савицького. Як, зрештою, й інших остарбайтерів. Відразу дали «направлення» на Нижньосергіївський металургійний завод. Мовляв, працював на німця, тепер попрацюй «на благо Родины».

Звідси додому повернувся інвалідом. Підлікувавшись, до виходу на пенсію чесно та самовіддано відпрацював у Млинівському міжколгоспбуді.

- Мені часто доводилося проходити біля харчопрому, - зізнається Дмитро Миронович, - mimo того ліска, де полягли сотні безневинних душ, і щоразу гострий щем пронизував душу. Ще якось після війни до братської могили частіше навідувався люд. Приїздили навіть делегації з-за кордону, щобвшанувати пам'ять про полеглих. Було споруджено пам'ятник жертвам війни. Він простояв декілька десятиліть. Тепер місце масового захоронення практично загладив час. Але з пам'яті цієї жахливої трагедії ніщо не повинно стерти. І моя розповідь нехай буде частинкою цієї пам'яті.

Євген МЛИН.

На фото: млинівчанину Дмитру Мироновичу Савицькому минула війна найбільше асоціюється із стратою євреїв. А ще про війну нагадує знайдена ложка, якою він користується уже шість десятиків років.